В.М. Голобородько
доцент,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

КУЛЬТУРА МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК РІЗНОВИД ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Національний фактор, без сумніву, є могутнньою силою. Але сила ця може бути як конструктивною, так і деструктивною. Все залежить від рівня культури народу, насамперед його політичної культури. Одним із різновидів політичної культури, його суттєвою гранню виступає культура міжнаціонального спілкування. Що стоїть за цим останнім поняттям? Культура міжнаціонального спілкування виступає як найважливіший спосіб розвитку людської життєдіяльності в процесі національних і міжнаціональних відносин, реалізації і взаємозбагачення сутнісних сил людини, сферою його самореалізації, самоствердження, соціальним регулятором і саморегулятором взаємин людей – представників різних національностей [1,109]. У дослідженні І.І. Сєрової культура міжнаціонального спілкування розглядається як система характерних для особистості, націй і соціальних груп чи суспільства в цілому ідей і уявлень, способів, форм, видів специфічної культурної діяльності, здійснюваної з метою поглиблення процесу взаємодії людей різних національностей, що сприяє утвердженню зрілих соціально-психологічних стереотипів мислення і поводження [2,інтернет]. Культура міжетнічного спілкування, з погляду С.К. Шермухамедова, – це реалізація взаємозалежних інтересів націй і народностей у процесі економічного, соціального і духовного життя на принципах рівноправності, інтернаціоналізму, взаємодопомоги на благо кожної нації, кожної народності, що складе добробут всієї міжнаціональної держави. Призначення культури міжнаціональних відносин, – здатність до більш заглибленого пізнання етносами один одного і посилення взаємин між ними [3,34].

З аналізу понять доходимо висновку, що культура міжнаціонального спілкування – це, насамперед, сукупність норм, які регулюють відносини національних спільнот і окремих людей різних національностей, система ідей і способів діяльності, підпорядкована завданням поглиблення їхньої взаємодії і взаємовпливів. Рівень культури міжнаціонального спілкування великою мірою залежить від історичних традицій того або іншого народу, сповідуваної ним національної ідеї, політичного курсу держави, а також від тих міфів і стереотипів, які склалися на буденному – особистісному і груповому рівнях. Її зміст визначається і узаконеними нормативними вимогами, які регулюють взаємини між людьми різних національностей, і моральними нормами, що склалися в процесі повсякденного спілкування, і стилем поведінки окремих людей і етнічних спільнот, їх діями, спрямованими на оптимізацію (або, навпаки, на дезорганізацію) міжнаціональних стосунків.

Чи є необхідність відокремленого розгляду культури міжнаціонального спілкування від аналізу основних компонентів культури взагалі, політичної культури зокрема? Очевидно, є, якщо досить високий освітній і інтелектуальний рівень окремих політиків і виконавців їх волі не зміг запобігти кривавим трагедіям на грунті міжнаціональної ворожнечі. Знання мов і етикету, як виявилося, не гарантує від грубого насильства, зневажання прав людини, кричущих порушень норм моралі.

Національна нетерпимість, ксенофобія здатна перетворитися у страшне зло, яке загрожує самим основам цивілізованого людського співжиття. Гіпертрофовані вияви самозамилування, нагнітання емоцій з приводу минулих кривд і образ легко переростають у ненависть до інших націй; прагнення створити для себе і своїх дітей кращі умови життя обертається ізоляціонізмом, „етнічними чистками",релігійною нетерпимістю. Найстрашніше починається тоді, коли людину вбивають лише за те, що вона „не тієї" національності. Будь-які заклики до примирення в цих умовах виявляються запізнілими.

Щоб не допустити такого розвитку подій, кожна держава повинна розробляти власну стратегію виховання і обстоювання ненасильства, толерантності, зваженості у міжнаціональних стосунках. Які б складні проблеми при цьому не виникали, вони можуть бути розв'язані шляхом діалогу, пошуків консенсусу, взаємних поступок. Але для того, щоб діалог був конструктивним, обидві сторони повинні мати точне уявлення про всі грані проблеми: економічні, політичні, територіальні, психологічні і таке інше.

Культура міжнаціонального спілкування якраз і передбачає глибокий аналіз як того, що зближує народи, так і того, що їх роз'єднує. Розуміння відмінностей у менталітеті, історичних коренів можливої неприязні, підгрунтя територіальних та інших можливих претензій – без цього не можливе попередження міжетнічних конфліктів в умовах, коли немає колишнього „центру", а міжнародне співтовариство з роллю арбітра справляється слабо. Це наочно засвідчили трагічні події навколо Косова.

Необхідність вироблення нової етнонаціональної політики, подолання різних форм відчуженості на груповому і особистісному рівні добре усвідомлюється в Україні. Незалежність, до якої довелось йти дуже довго, докорінно змінила її статус у світі, створила нову геополітичну ситуацію. Слід мати на увазі, що бездержавність великої нації в самому центрі Європи була гальмом на шляху не лише її власного, але й загальнолюдського поступу. Без незалежної україни не могло бути незалежної Росії, а отже, і нової розстановки сил на світовій політичній арені. У ході творення власної державності Україна дістала можливість розв'язати і цілий ряд назрілих внутрінаціональних завдань, які не піддавалися радикальному вирішенню у Союзі РСР. Йдеться насамперед про завершення процесів консолідації народу України, створення українського соціуму, реабілітації поняття українського патріотизму як фактора внутрішньо-національного згуртування.

Проблема міжнаціонального спілкування у незалежній Україні має два головних аспекти: внутрішній і зовнішній. Перший полягає у забезпеченні національної злагоди і громадянського миру в середині України; на цих шляхах

розв'язуються і завдання поглиблення консолідації українського суспільства. Другий зв'язаний із забезпеченням цивілізованих відносин України і українців з іншими націями, насамперед із сусідами. Обидва завдання навряд чи можна розв'язувати лише за допомогою спеціальних заходів. Їх вирішення залежить від ступеня демократичності суспільства, компетентності і виваженості дій його владних структур, загального духовно-психологічного клімату. Єдиною гарантією успіху у цій справі може стати уважне вивчення як власного, так і „чужого" досвіду і вироблення на цій основі концепції виховання культури міжетнічної взаємодії. Адже важливо не тільки зберегт нормальні людські стосунки сьогодні, але й виховувати покоління, які вступають у життя, у дусі толерантності, поваги до всіх народів, органічного неприйняття зверхності і недружнього ставлення до інших націй.

Наскільки вдається звести до мінімуму конфліктність у міжнаціональних стосунках, поєднати потяг до національно-державного і культурного самовизначення тієї або іншої національної спільноти із толерантним ставленням як до представників інших національних спільностей, що мешкають на тій самій території, так і до сусідніх націй – у цьому, власне, і проявляється рівень культури міжнаціонального спілкування. Її фундаментальною основою є нове етнополітичне мислення, яке дедалі більше утверджується у цивілізованих соціумах під впливом реалій атомної ери, екологічних та інших катастроф. Коли життя більше 5 мільярдів людей на тісній планеті залежить від зваженості і розсудливості політиків і може бути поставлене під загрозу одним лише натискуванням кнопки, довільні імпровізації і силові прийоми в міжнаціональних стосунках мають бути виключені.

Струнокої концепції культури міжнаціонального спілкування в Україні поки що немає; відсутні і грунтовні теоретико-методологічні розробки проблеми. Саме поняття культури міжнаціонального спілкування і досі лишається розмитим і невизначеним. Сама ця формула не дає ясної відповіді на запитання: про що йдеться, про відносини між націями чи відносини між національностями (етносами). Інколи зміст поняття трактується розширено (включаючи і міждержавні відносини), іноді звужується до рівня міжетнічного спілкування. Значною мірою неузгодженість підходів випливає із того, що суспільствознавство дуже поволі розстається із старими стереотипами у визначеннях нації, навіяних сталінськими догматичними схемами. Слабо приживається загальновживане на Заході, а тепер вже і в Новій Конституції України поняття „політичної нації", а характеристики нації виключно як етнічної спільноти створюють штучні перешкоди на шляху вивчення внутрінаціональних і міжнаціональних процесів [4,412].

Від стереотипів радянської пропаганди, що і сьогодні не вийшли з ужитку, нам дісталося поняття „народи України", визначення України як багатонаціональної держави. На некоректність останньої формули звертав увагу ще М.О. Скрипник, сьогодні її аргументовано критикує І. Дзюба. Згідно з дослідженнями і переписом населення (1989 р.) в Україні проживало 37,4 мільйонів українців, що становить 72,6 % усього населення держави [5,62]. Навряд чи можна вважати багатонаціональною державу, в якій питома вага

українців становить три четверті населення, що для сьогоднішнього світу є досить високим показником. Варто зазначити, що з перших кроків незалежна Україна поклала в основу своєї етнонаціональної політики принципи добросусідства, відмови від будь-яких територіальних претензій, рівності і рівних можливостей для всіх націй і етнічних груп, всіх громадян незалежно від національності. Проголошення суверенітету та незалежності України супроводилося твердо висловленим наміром додержання загальнолюдських принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості та рівноправності всіх етнічних груп, що живуть в Україні. У прийнятій Верховною Радою України 1 листопада 1991 року Декларації прав національностей України було чітко зафіксовано неприпустимість будь-якої дискримінації за національною ознакою. Схвалений Верховною Радою закон „Про національні меншини в Україні" створив правову підоснову для забезпечення політичних, економічних, соціальних та культурних прав всіх народів, етнічних груп, що проживають на її території, включаючи гарантії в галузі розселення, вільного розвитку мов та культур. Конституція 1996 року закріпила світовий і власний досвід правового регулювання цієї делікатної сфери.

В основу політики щодо нацменшин в Україні покладено принцип сприяння їх національно-культурній ідентифікації. Їхні запити задовольняють понад 200 культурно-національних товариств – асоціацій, земляцтв,культурних центрів, клубів.

Єдину державну політику у сфері міжнаціональних відносин в Україні здійснює і координує Державний комітет у справах національностей та міграції. Культурі міжнаціонального спілкування відводиться помітне місце у вироблених в Україні концепціях етнополітики та національної системи виховання. Йдеться, насамперед, про систематичне й цілеспрямоване формування національного складу психіки і про державну допомогу такому способу дій, який вливає національні прагнення у загальнолюдське річище. Вона грунтується на всебічному врахуванні інтересів і особливостей різних етнічних спільнот, їхніх господарських і культурних традицій, вдосконаленні мовної політики. Така система виховання повинна охопити всі соціальні категорії і вікові групи населення, враховувати поляризацію інтересів у суспільстві, пропагувати ідеї громадянської згоди, національної консолідації, виключення силових методів розв'язання конфліктних ситуацій.

Винятково важливу роль у забезпеченні належного рівня культури міжнаціонального спілкування має відігравати послідовна й цілеспрямована діяльність держави щодо ознайомлення світу з Україною, з її культурними надбаннями. Тільки цивілізований діалог, пошуки консенсусу і взаємоприйнятних рішень, відмова від світоглядно-полемічних крайнощів і нагнітання пристрастей забезпечать національний мир і нормальні, приязні стосунки україни з усіма державами світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляпіна Л. А., Пономарьов С.Ю. Діалектика понять „культура" та „культура міжетнічного спілкування"// Політичні науки. - Вип. 21. – С. 109-111.

2. Серова И.И. Культура межнационального общения как объект исследования //http://ppf.uni.udm.ru/cont-2002/etnos/serova.htlm.
3. Шермухамедов С.К. К вопросу о культуре межнационального общения // Философия науки. – 1990. – №8. – С.34.
4. Курас І.Ф. Етнополітика: історія та сучасність. – К.:ІПіЕНД, 1999. – 656с.
5. Українська етнологія:Навч. посібник /За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – 400с.